

Parevlas engiadinaisas

Autor(en): **Bundi, G.**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **16 (1902)**

PDF erstellt am: **16.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-183641>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

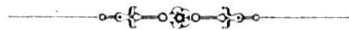
Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Parevlas engiadinaisas.

Publichedas da **G. Bundi.**

(Continuaziun *)

VI.

Il dragun giò 'l mulin.

Gìò la val Müstair a Sencha Maria eira üna vouta üna duonna cun nom Margretta, chi faiva la furnera e mulinera. Ella vaiva üna figlia cun nom Ursigna; que eira sia dretta figlia e la figliestra vaiva nom Maria; ma tuot la gliעד la clamaivan la Staila d'or, perche ella vaiva da naschentscha üna bella staila d'or sün sieu frunt. L'eira eir da grand' bella statura e fatscha, e güsta eir per que co la madrestra nun la podaiva ne vair, ne ster our. Ella vess pü gugent cuvieu a sia Ursigna quista bellezza, perche quella eira trida sgrischusa e viroceda ed eira melvisa dapertuot, pustüt per amur da sia infama laungia. La chesa della Margretta eira ourasom la vschinauncha ed ün töch suot la chesa eira il mulin. Il fuorn per fer paun vaiv' ella in chesa e faiva ogni taunt il paun per la gliעד del lö, ma gugent nun giaiva üngün tar ella; perche cha la dschaiva bger nosch dalla gliעד ed üna part dschaivan perfin, cha la vess eir las griffas lungias. Usche as po be s'impisser, che cha la Staila d'or vaiva da ster our cun quellas duos, chi la meltrattaivan di per di — e pustüt uossa, zieva cha'l bap da Maria eira mort.

*) Cfr. Annalas XV, pag. 215—247.

Üna vouta la Staila d'or vaiva vis bger pü buns dis. Sieus genituors eiran glied richa. Els eiran stos ans alla lungia in Ollanda, inua cha'l bap vaiva üna buna pastizeria. Cun lur figlia eirane adüna fich buns; perfin ün chavagl la vaivane cumpro e Maria eira gnida üna buna chavalgiainta. Ma cura cha'l bap, chi zieva la mort da sia prüma duonna eira turno a chesa, as maridet cun la furnera, ils buns dis füttan passos per nossa Maria. Il bap morit e la madrestra gniva da di in di pü noscha cun ella e la lagnaiva mincha di per ogni bagatella, ed ella vaiva la bunted dad ir a pavler la vacha, ün mutsch e duos chevras, intaunt cha la signura sour podaiva ster in stüva a fer ternetta ed otras bellas lavuors, cha la Maria l'avaiva musso. Tuot la glied dschaivan: „Schad' e pcho per la bella Staila d'or — d'avair dad ir in stalla a pavler e munscher vachas!“ Il pü displaschair la faiva que, cha la madrestra nun la volaiva lascher ir a visiter sia buna madrütscha. Mincha vouta dschaiv' la; „Aha! vest darcho tar quella infama stria del Fuorn, lo survgnarost buns cussagls — quella so eir il mister da sblutter gio talers!“ Ella vaiva üna terribla arabgia sün la madrütscha da Maria, perche cha la savaiva bain avuonda, cha ün pêr dis aunz cu morir il bap avaiva surdo tuot sias scrittüras da valzenta alla madrütscha, ed ad ella vaiv' el relascho la roba da pocha valüta.

Ün di da granda navaglia nel mais December gnit la furnera da stüva aint cun üna mammali ed ün fagot cun aint la bucheda e dschet alla Maria: „Gnö, co hest la marena, tü pigliast e vest a giglüdras; co hest la chavagna, e guarda guarda bain, cha tü nu' m tuornast a chesa sainza l'avair implida in arafigl, uschigliö vzarost che chi dvainta!“ „Anguoscha,“ anguoscha, dschet Maria cridand, vus nun vularos tuottüna am fer ir in quistas navaglias e fradaglias per giglüdras? Inua — in maun da Dieu, he eau da chatter da quellas, cha d'ais dapertuot ün' otezza da naiv?“ „Che! tü voust ozer la vusch e 'm der incunter? Fo, cha tü vegnast davent e nu' m gnir pü avaunt ögls!“ e suot vusch dschet la veglia all' Ursina: „Uossa be spetta, mia Ursina, uossa sarons bod our dal chüz, perche l'otra per lönch nu' ns darò la pü stret.“

La povra Maria pigliet uossa sia marena e sia chavagna e get. Ma inua ch'ella as volet volver, per chatter stizzis da via battida, dappertuot eiran navaglias terriblas, ed ella vet da

svargiatscher e rumper via. Aint il god as vzaiva tuot il pü be a pizzer sü qualche crap, inua ch'ella vi di no faiva üna pitschna posa e guardaiva intuorn, scha nun füss da vair qualche chaglias da giglüdras; ma co podaiv' la guarder scu cha la volaiva, da vair giglüdras nun eira idea. L'eira staungla mazzeda e nun podaiva bod pü inavaunt. Guardand sü 'l solagl, vzet la, cha que vess podieu esser intuorn mezdi; usche get la pü spert possibel inavaunt, ed in pocha pezza füt la alla fin del god. Uossa guardand, aint per la planüra vzet la ün töch, pü in aint üna granda chesa, chi eira tuot circondeda d'ün grand mür e da bos-chaglia. „O Dieu 'm preserva, s'impisset Maria, chi me sarò in quista chesa, forse morders ed assasins! O eau povra disfortüneda, d'avair da gnir in ün lö uschea!“ E pü cha la giaiva inavaunt e pü granda chi gniva l'anguoscha e pü plaun cha la giaiva. Co, guardand pü bain sün la chesa, vzet la our avaunt porta ün hom; ella get plaun plaun inavaunt e cur cha que hom la vzet, gnit el ün pèr pass incunter, la tuchet maun e dschet: „Bun di, bun di, bella Maria della staila d'or.“ Ella vet in prüm momaint temma, ma l'hom dschet: „Pür nun tmair, eau nu't fatsch del mel, eau 't cognuosch, eir scha tü hest züglio cul fazzöl il frunt, cha nu's vezza la staila d'or. Tü pür vè cun me in stüva e nun hegiast temma, eir scha tü chattast cuaint ündesch homens. Eau sun il sulet da nus dudesch, chi se discuorrer; tuots ils oters sun müts ed iffados; ma iffado sun eir eau, e cha 'l dragun nu' m ho podieu fer gnir müt, que co poss eau savair gro a mia amda veglia, chi eira furba e cognuschaiva ils rampigns del dragun.“ Uossa la Maria stovet ir in stüva, e cur cha la vzet quels homens tschantos intuorn maisa, schi il prüm momaint vet la bain snuizi; ma cur cha la vzet, cha d'eiran tuots quiets e cha 'l dudéschevel la fet tschanter gio dasper la maisetta, schi pigliet la piazza e pozet sieu fagot sün maisa. Quel, chi la vaiva arvschida, gnit uossa no e visitet la marena; ma quella eira üna povra miserabla: be üna liangia müffa, ün töch paun sech ed üna mammali cun ova. L'hom dumandet, sch'el possa piglier sia marena, ed ella dschet, ch'el la dessa pür piglier, ma cha la liangia saja müffa. L'hom get cun la marena our dad üsch ed üna pezza zieva turnet el inavous cu 'l fagot, il fet our e dschet cun Maria: „Eau he baratto tia marena cun ün'otra; uossa hest co üna buna liangia, paun frais-ch e vin impe dad

ova. Uossa pür mangia e baiva, per cha tü hegiast forza d'ir a chesa.“ Cura cha la Maria vet ün po mangio, s'alventet ella ed as mettet in uorden per turner inavous. L'hom dschet uossa cun ella: „O, di' m ün po, perche est propi gnida aint a co in quistas navaglias?“ Maria as mettet a crider e dschet: „O, eau povra disfortüneda, eau sun gnida per giglüdras e nun he chatto niaunch'üna, ed uossa he da turner inavous cun la chavagna vöda — eau nu'm suos-ch lascher vair avaut ils ögls da mia madrestra.“ L'hom dschet uossa: „Be spetta co ün momaint e do'm tia chavagna; eau't vögl güder.“ El pigliet la chavagna e get; ma que nun get lönch, schi gnit el dad üsch aint e la det in maun la chavagna plaina implida cun las pü bellas giglüdras. La Maria nun savet cu l'ingrazcher avuonda, ma l'hom dschet be: „Tegna sü cun tieus mauns il squassel“, ed el laschet croder aint in quel qualchosa, cha la Maria nun vzet, e dschet: „Co ais aint üna roba, cha tü nun suos-chast garder, infin cha tü rivast a chesa. Ma guarda, guarda bain, da non vair buonder, eir scha'l squassel vess da gnir pü vi e pü greiv, e pür cur cha tü est riveda in stüva da tia madrütscha, schi poust garder que chi ais aint. Que ais tuot roba tia, ma do tuot alla madrütscha e di la, ch'ella dess metter in salv, infin cha ün di tü poust ir tar ella, allura at renderò la tuot.“ Maria as mettet uossa in viedi, e l'hom, vzend, ch'ella volaiva ir our della vart dretta, la dschet: „Volva't alla schnestra, tü chattast üna semda battida.“ E Maria pudet ir tuot bain, ed aunz cu s'impisser, vzet la già las prümas chesas da Santa Maria; ma l'eira eir cuntainta, perche il squassel paraiva da pser pü vi e pü, ma be listess niaunch'üna vouta non guardet la, che chi d'eira aint. Riveda in stüva della madrütscha, quintet la in tuotta prescha, cu cha quella scelerata madrestra l'avaiva tramissa per gilüdras e cu chi l'eira ieu a maun. Allura avrit la sü il squassel e co gnittan our paquets e paquets, e la madrütscha ils avrit, ed our gnivan da tuot las sorts clinöz, manichins d'or, urachins e culaumas, e da tuot las sorts d'bellezzas; ma l'ultim füt auncha aint ün sachin, chi psaiva da que terribel. La madrütscha il pigliet dalum in maun, il serret in s-chantschietta e dschet cun Maria: „Quist ais la meldra roba da tuot insembel, que co ün di ans farò ün grand servezzan — ma uossa fo e vo dalum giò tar la furnera, uschi-gliö saintast!“

Maria get in chesa della madrestra aint del üschet, chi mnaiva in cuort; perche ella s'impisset, cha da quell'ura pudesane auncha esser in stalla. Ma apaina cha la füt avaunt porta della stalla, schi udit la a dir: „Vezzast co, Ursigna, nu't he eau dit: la nun tuorna pü, o cha l'ais dschaita sün via, o cha l'ais gnida a maun al dragun.“ „Que co ais ün bun di d'lavur, uossa ais tuot mieu, perche quella ho della roba!“ dschet Ursigna. La povra Maria avrit l'üsch della stalla, get aint e det la chavagna plaina da giglüdras alla madrestra e quella fet: Hm — hm, schi, 'schi, co varost gieu bun agüd — ma che creanza ais que co, da gnir da quistas uras a chesa — nu't trupagiast da ster usche löneh sün streda? — Vè, Ursigna, nus giains uossa sün stüva, e tü glivrast co in stalla“, dschet la cun la povra Maria. E quista zieva avoir fat sias lavuors, get la in let, ma la nun durmit l'intera not; perche ella s'impissaiva adüna, cha ün di o l'oter la veglia la metterò our d'peis. E l'intenziun della madrestra eira eir da fer in quella maniera, ma la volaiva be spetter üna buna occasiun, ed usche get que inavaunt infin il mais Meg.

Co gnit ün di ün hom cun divers sachs farina sü del Tirol, ed ella ils cumpret e'ls fet metter gio'l mulin. Duos sairas zieva dschet la cun la Maria: „Tü vest giò'n mulin e stest quista not cugiò a vaglier, cha las mürs nu'm fouran ils sachs nouvs. Hest forse inclet, o hest vögliä da't metter incunter, tü disgrazcheda?“ „O Dieu' ns preserva, che s'impissais? Volais propi am fer morir per forza? Nun savais pü, cha vus amvessa vais quinto, ch'al dragun vo intuorn las nots e cha quella gliëud, chi sun la not giò'l mulin, fo'l murir e stenda our lur pels our sül tet del mulin, e vus svessa vais dit, cha vais vis las pels sül tet“ dschet Maria cridand. Ma la noscha veglia dschet: „Che? At voust metter incunter? crajast. perque cha tü hest üna staila d'or sül frunt, da volair esser üna princessa e fer que cha tü voust? Our in chadafö hest la marena — pigliast sül momaint e passast giò? uschigliö chatterò eau oters mezs per at fer ir giò. Hest inclet?“ E cun ün stum-pel la fet la ir our dad üsch, ed eir l'Ursigna la get ün töch zieva per vaira, cha la giaja da porta aint. Cur cha la Margretta e l'Ursigna fütan darcho in stüva, schi l'Ursigna dschet cun grand gust alla mamma: „Damaun clama'm bod, per cha possa vair, cu cha la pel della Maria glüscha sül tet.“

In que fratemp cha quellas duos disgrazchedas as allegraivan, d'esser libras della Maria e da pudair rubatscher tuot sia facultet, schi la povra, disfortüneda Maria eira giò 'l mulin nella stüva veglia, tschanteda giò dasper pigna, e vaiva miss sia bucheda sülla maisa da parait, lo daspera. Cura uraiv' la, cura as mettaiv' la a chanter bels psalms e cura as mettaiv' la a crider. Il temp paraiva da nun piglier pü fin. Pü ardaint cha que gniva vers mezza not e pü cha l' anguoscha creschiva, e scha 'l vent battaiva be cunter il balcon della stüva, schi s'impissaiv' la: „Uossa vain il dragun, e quel at maglia sü!“ Poch zieva cha que vet battieu las ündesch sü'l clucher, fet ella our sieu fagot, e lo eira darcho aint be üna liangia secha sechanteda e müffa ed ün töch paun auncha da bümaun inno. Apaina cha la vet miss tuot sün maisa, schi scumanzet que a fer intuorn ella ün terribel tumult. Que paraiva, cha que füss traunter las paraits e cha quellas scruslissan, e bainbod scumanzet que a sgiazzer e paraiva, cha ballas gnissan rodledas vi di no, usche cha Maria scumanzet a trembler della temma. Co, tuot in üna vouta, cumpera our d' üna foura nella parait üna mür e zieva quella üna cumpagnia d' otras, chi paraivan ün pô pü pitschnas e gettan vi daspera la Maria. La mür veglia dschet: „Buna saira, bella Maria della staila d' or, che fest tü co, mangiast e hest üna buna marena? Voust forse eir der ün po ad a nus, perche a vains üna fam naira.“ „Schi, schi, pür gni no, eau's dess gugent qualchosa melgder, ma scha d' he be ün po paun sech ed üna noschia liangia! ma spettè, eau's vögl snizzer giò töchins pitschens, cha possas maglier pü bain.“ E las mürs magliettan e magliettan, infin cha nu's podaivan bod pü muanter; allura dschet la mür veglia: „Tü est steda üna buna con nus, ed hest perfin fat sainza manger tü, per lascher a nus, ed uossa vögl eau eir dir a te, cu cha tü hest da fer, per cha 'l dragun nu 't maglia sü. Sü'l tun dellas dudesch picherò 'l sün porta e clamerò 'l: Bella matta, lascha'm aint! e tü be di'l: Eau's lasch aint dalun, ma vus vais il prüm da'm purter ün vstieu d' saida brocat mellan ed ün blov e tuot que chi tuocha tiers. Allura, cur ch' el porta quel, schi tü 'l dist, da porter aunch' ün oter vstieu, ma guarda guarda bain, da 'l tegner sü lönch mincha vouta. Cur ch' el tuorna la seguonda vouta cun la roba, schi aunz cha 'l riva metta spert quellas duos sadellas vödass, chi sun in suler, cun

aint ün chaz furo dadour porta, e sch' el voul gnir aint, schi di'l: Eau's lasch gnir aint la terza vouta, mentre cha vus implechas las duos sadellas cun ova frais-cha del truoch. Scha tü fest uscheia, schi 't giarò que bain a maun“, dschet auncha la mür granda; allura clamet la las otras e — scu la puolvra svanit la cumpagnia aint per la foura, e la Maria füt suletta. Ma lönch nun get que, schi sül clucher battet que las dudiesch e — sün l' ultim tun squasset que usche terribel cunter la porta d' chesa, cha la Maria crodet bod per terra, ed üna vuschuna bassa sbragit: „Bella matta, lascha 'm aint!“ Maria avrit spert l' üsch stüva e clamet our: „Eau 't vögl bain lascher aint, ma tü 'm stoust porter il prüm duos vstieus: ün bel vstieu d' saida brocat mellan cun tuot que chi tuocho tiers — ma nun smancher las s-charpas listessas e 'l fazzöl cun pichel d' or, e porta 'm eir üna culauma intuorn culöz ed ün bel pettan.“ Il dragun scumanzet a marmugner e dschet: „Fo inavaunt. eau he dad ir dalöntsche e nu' m poss tegner sü co usche lönch,“ ma la Maria dschet: „Tü hest auncha da 'm porter ün vstieu d' saida blov da tschel, cun stailas d' or e tuot que chi tuocho tiers.“ Uossa il dragun get, ma taunt lönch nun restet el davent, e cun ün plunt auncha pü ferm cunter la porta, dschet el: „Bella matta, lascha 'm aint!“ La porta d' chesa eira veglia e memma cuorta, per que co eira miss' ün' assa giò som, e quella as podaiva fer ir aint ed our. Dadains la porta eira ün grand crap, lio cun ün tretschin vi della porta, e cun ün stumplet giaiva l' assa aint ed our. Ma per il dragun la foura eira memma pitschna: el nun vess pudieu aint. Usche stumplet el aint l' assa e fichet zieva aint il fagot cun aint ils vstieus. Maria dschet: „Eau 't vögl lascher aint, ma il prüm am portast auncha ün bel vstieu d' vlüd nair, cun üna schocha lungia da traia passa, e guarda bain da nun smancher ün chapè da vlüd nair cun üna penna alva, usche lungia chi 's possa fer ir intuorn l' uraglia.“ Il dragun get marmugnand, ma quista vouta stet el our ün pô pü lönch, e cur ch' el gnit, det el ün tel plunt cunter la porta, cha las fnestras sclingettan, e con üna vusch terribla sbragit el: „Bella matta, lascha 'm aint!“ e stumplet suot aint la porta il fagot cun aint il vstieu d' vlüd. Maria clamet our: „Eau 't lasch gnir aint, ma il prüm stoust ir vi tar l' ova e 'm implir quistas duos sadellas, eau he üna said, cha stögl bod murir.“ Il dragun pigliet las duos sadellas, get cun ellas e las pozet giò

daspera l'ova e scumanzet a svöder aint l'ova cul chaz. Ma ad eira s-chüra not, ed el nun vzaiza, cha'l chaz eira furo: el pudaiva l'implir, scu ch'el vulaiva, las sadellas eiran adüna vödas. Co tuot in üna vouta sentit el a batter l'üna sül clucher — cun ün sbuorfel terribel stet el sü, las sadellas crudettan giò nell'ova e scu ün füm il dragun füt svanieu! —

Intaunt la disfortüneda Maria as vaiva serreda aint in stüva e spettaiva cun granda temma da momaint a momaint, cha'l dragun turness. Ma las uras passaivan üna zieva l'otra e'l dragun nu's fet sentir, ed uscheia, scumanzand a fer di, la pü terribla anguoscha laschet vi, e cur chi battet las tschinch, schi pigliet la curaschi ed avrit l'üsche d'stüva, get our in suler e pigliet aint ils duos fagots, cha'l dragun l'avaiva porto. „Anguoscha, anguoscha, che bellezzas!“ s'impissaiv'la, spaquetand e chattand ils vstieus, ch'ella as vaiva giavüscho e tuot que chi tuchaiva tiers. In üna s-chacla eiran eir aint divers stupends bels anels ed urachins, e quella mettet la in giloffa, e 'ls vstieus mettet la tuot bain insembel in ün fagot.

Uossa guardet la our da fnestra e vzet glüsche in stalla della madrestra e'l chamin, chi fümaiva. Ella pigliet sias robas suot bratsch e get sü per ir aint da porta d'cuort. Co sentit la la vusch della madrestra, chi clamaiva all' Ursigna, chi eira our il stallin e dschaiva: „In quist momaint sun darcho steda giò ün töch, per guarder, scha la pel ais stendida our sül tet, ma a nun ais da vair ünguotta; morta ais ella, que co ais cler e net!“ Uossa avrit la Maria l'üsche e get in stalla. Scu scha la vess clappo ün cuolp, restet la madrestra, ma be per ün momaint; allora det la ün'öglia sün la Maria, chi la furet il cour, e dschet: „Ura aise, cha tü vegnast a pavler, daschüttluna, varost giaschieu tuotta not e las mürs intaunt varon fat ir mieus sachs — ma spetta be cha giaja giò a vair — tü las clappast!“ Intaunt Maria fet our sieu paquet, pigliet our il vstieu brocat mellan e'l volet fer vair a l' Ursigna, allora la musset la ils anels e dschet: „Co, tscherna chenün cha tü voust.“ Uossa scumanzet la a quinter, cu cha las mürs sajan stedas bunas cun ella, ma la madrestra la fet taschair cun ün pèr sbregs e l' Ursigna dschet: „Tegna pür tieus anels per te! quista saira vegn eau amvessa giò 'n mulin e vögl vaira, scha nun survegn pü bels anels scu 'ls tieus“ e tuottas duos gettan da stalla our. Ma la mamma dschet uossa cun l' Ursigna: „O

di, est propi gnida bluorda, da volair ir giò 'n mulin? crajast d'esser taunt furba, cu quella cuaint, da gnir our sauna e salva? — Na, na, que co nun dun eau tiers mê pü.“ Ma l' Ursigna nu 's laschet piglier our d' testa quista chosa, e pü cha la mamma dschaiva: „Sto a chesa“, pü cha l'otra dschaiva. „Eau vegn.“ Ed usche rivet la saira. L' Ursigna dschet cun sia mamma: „Uossa tü do' m be üna buna marena, salziz e micha ed üna mammali del bun vin.“ Allas nouv la saira Ursigna passet giò 'l mulin. La mamma get uossa in chadafö e mettet ün grand tizzun tuot cotschen da chöttel suot la chüdera, allura get la sü' n chambra ed in let. Ma güsta dal pü bain nun durmit la, perche mincha taunt la gnit ad immaint sia Ursigna, e duos voutas gnit la our d' let e get vi a guarder our da fnestra; ma que paraiva tuot quiet, ed ella nun vzaiva üngün intuorn.

Ma giò 'l mulin nun eira güsta usche quiet. Dalun cha las mürs gnittan e domandettan da maglier, l' Ursigna dschet: „Che? vus vulais, cha' s detta da mieu bun salziz e da mia micha? Na, na, usche bluorda nun sun eau.“ La mür veglia dschet uossa: „Vo bain! be spetta uossa, cha' t cussaglia, cu cha tü hest da fer, per cha 'l dragun nu 't maglia sü“ — e furt e davent füttan las mürs e nun badettan süls clams dell' Ursigna. Bainbod zieva clamet il dragun: „Bella matta, lascha 'm aint!“ ed ella nun savet che dir — il dragun cun ün pèr cuolps sfrachet la porta, gnit aint e la magliet sü.

Gia aunz las tschinch la Maria, chi nun savet durmir tuotta not da pisser per l' Ursigna, e la furnera stettan sü. La furnera volet guarder giò sül tet del mulin, ma ad eira s-chür ed innatschaiva da plouver, ed ella nun vzaiva ünguotta; usche get la in chadafö e chatschet laina suot la chüdera granda. Dintaunt la Maria get in stalla. Ma, apaina cha la vaiva do aint ün suolch, schi get la da cuort our e giò vers il mulin, e cur ch'ella eira bod ardaint a quel, vzet la cun grand snuizi la pel dell' Ursigna standida our stais' e lungia sül tet. Ella currit dalun inavous, ed apaina cha l' eira in chesa, schi la madrestra get giò e vzet eir ella la pel da sia Ursigna sül tet. Uossa scumanzet la a sbatter ils mauns sur la testa, a sbragir e crider e clamer agüd, usche cha bod tuot la vschinauncha curittan no tiers per vair, cu cha la faiva da narra. „La cuolpa da tuot ais quella disgrazcheda co“ sbragit la, mussand sün la Maria, e la volaiva meltratter. Ma tuot cognuschaiva ad ella e

la Maria, ed üngün nu's faiva pcho da quella maligna veglia. In sia desperaziun currit la in chadafö, stumplet la taglioula no dasper la chüdera, saglit sün la taglioula e — plumf! aint nell' ova, chi bugliva tuot dret sü! —

Dalun cha la madrütscha sentit quista nouva, gnit la in chesa della Maria, chi cun tuot que ch' ella vaiva gieu da fer tres, eira auncha afflitta e cridaiva. Ella la confortet e dschet, pigliand our d' üna chavagna, ch' ella portaiva in maun, ün sachet (güsta quel, cha la Maria vaiva survgnieu del hom, chi la vaiva do las giglüdras): „Tü nun ster co a stüdger e plaundscher; uossa ho nom da s' impisser süls vivs e na süls morts e fer ün chosa da charited a quels, e per que co hest sül momaint da 't metter in viedi ed ir darcho nel istess lö, inua cha tü vettast dad ir sün comand da tia madrestra per giglüdras. Co piglia quist sachet, ma nun guarder, che chi ais aint, e cur cha tü est sül piaunch, schi bütta 'l aint in l' ova e que 't giarò bain a maun. Ma vo dalun!“ La Maria get. Cur cha la rivet sül piaunch, pigliet la il sach our dalla chavagna e 'l büttet ün töch in vi aint nell' ova. Ma in que momaint det que ün cuolp telmaing ferm, cha l' intera val tremblaiva, e la Maria crudet per terra e füt per üna buna pezza isturnida. Plaun sieu s' alventet la per ir inavaunt; ma co la gnittan incunter dudesch homens, ed ella cognuschet dalun traunter quels l' hom, chi l' avaiva do las giglüdras. Ma auncha pü surpraisa füt la da sentir, cha tuots savaivan uossa discuorrer e cha tuots gnittan no a la tucher maun ed ingrazcher, ch' ella als vaiva deliberos dal dragun, cun bütter il sach aint in l' ova. „Uossa quel ais dür mort, clamettan els, e nun do pü dan ad üngün“ e tuots eiran legers e containts. Ma il vegl cuntschaint della Maria dschet uossa cun ella: „Eau 't stögl uossa dir, chi cha nus essans e perche cha d' essans stos serros aint in quista val. Eau sun il figl del raig d' Austria e sun ieu üna vouta per ir a chatscha cun mieus amihs, ma nus vains gieu la disditta da perder la via ed essans rivos aint in la val istrieda. Ün pô pü inaint cunter la chesa ais eir ün piaunch; nus gettans suravi a chavagl, ma apaina cha füttans passos l' ova, det que ün terribel squass, usche cha crodettans per terra, e da que momaint invi füttan tuots müts, bei eau savaiva auncha discuorrer. Cu cha d' essans rivos nella chesa granda, üngüns nun savains, ma aint cha d' essans stos, schi pü dalöntsch cu il curtin nun vains pü pudieu ir e pudains

savoir gro ad a te, chi 'ns hest deliberos dal dragun.“ La Maria quintet uossa, cu chi l'eira ieu a maun cun la madrestra e l'Ursigna; allura dschet la: „Eau tuorn uossa dalun inavous e port alla madrütscha la buna nouva, cha vus essas tuots deliberos da vossa preschunia.“ Ils homens gettan tuot allegers in lur chesa, dintaunt cha la Maria turnet inavous. La madrütscha eira legra e containta da sentir quella nouva.

Zieva passo il funerel della madrestra e d'Ursigna, la Maria get a ster in chesa della madrütscha. Ella la güdaiva bain in chesa e sül fuonz. Ün di cha d'eiran in üert a zarcler, schi in üna vouta sentittane ün tumult, scu da pass das chavals, ed ozand ils ögls, vzettan ellas ün'intera cumpagnia da chavalgiants, ed ün da quels smuntet da chavagl e gnit no daspera la saiv del üert e dschet, guardand sün Maria: „Buna saira, buna saira, Maria della staila d'or; pür nun hegiast temma, eau nu 't fatsch ünguotta del mel, eau sun be quel, chi 't he do las giglüdras.“ Uossa la Maria il salüdet, fand üna bella reverenza, ed el dschet: „Eau sun gnieu co per at dumander, scha tü voust esser ma spusa, perche sapchast, ch'eau 't vögl bain.“ La Maria nun savet il prüm, che dir; gugent vzaiv' la que giuven, ed usche dschet la: „Eau port eir affecziun per vus in mieu cour, ma eau sun povra, e che dschessan be il raig e la regina?“ „Que co, dschet uossa il giuven, lascha uossa be esser mieu pisser — eau sè cha saron legers e containts, sch'eau vegn cun la Staila d'or il palazzi.“ La Maria s'impromettet uossa cun el, ed el, as volvand vers la madrütscha, dumandet, sch'ella saja containta da lascher dalun piglier la Maria cun el. Abbain cha la madrütscha as separaiva invidas da Maria, consentit la tuottüna. Intaunt cha'ls chavalgiants spettaivan dad our, la Maria get in sa stüva, as cunagit e pigliet notiers il bel vstieu d'vlüd nair, il tret aint e mettet sü il chapè cun la penna alva, chi's liet intuorn l'uraglia, e pigliet in maun la giaischla cul manch d'or, cha la vaira drovo in Ollanda per ir a chavagl. Dintaunt as vaivan radunos intuorn la chesa üna quantited da quels, chi volaivan vair ils chavalgiants; ma auncha bger pü granda füt la surpraisa, cur cha la Maria cul vstieu d'vlüd cumparit e dumandet al prinzip permiss da podair ir a chavagl. Quel det sül moment uorden da tscherner il pü bel schimmel per la Staila d'or, e rivos cun quel, la Maria svelta scu la puolvra füt tschanteda sü e fet soter il chavagl, cha tuot eira lo be stupefat, e

cur cha 'ls chavalgiants as mettettan in viedi per ir, schi 'l pövel ils cumpagnet e tuots güvlettan e giavüschettan buns dis alla Staila d' or. — Ed in Austria l' allegria nun eira pü pitschna. Co daiva que festins ün sül oter, ed üna nozza cumpagna nun ho que mê pü do e — la parevla ais glivreda!

VII.

Ils trais chauns.

Ad eira üna vouta ün hom fermamaing ammalò. Cur ch' el sentit as aviziner la mort, clamet el sieus trais mats, Gian, Giachem ed Andrea. El dschet cun els: „Savais, mieus chers mats, eau craj, cha cun me aise bod glivro, ed eau s' he laschos clamer, per s-chivir zieva mia mort dispüttas traunter vus. Scu cha savais eir vus, essans povers, e tuot que cha possedains ais la chesa, la mobiglia, ils trais chauns e quels pèr araintschs, cha he miss insembel. Dimena: tü Andrea, sco il pü vegl, poust piglier la chesa, Giachem, sco il seguond, ho la mobiglia, e tü Gian pigliast ils trais chauns, S-charpa-fier, S-charpa-sdratsch e Stira-sdratsch, e la pocha monaida, cha he co suot mieu cuschin.“ Poch zieva il bap morit.

Ils mats füttan containts cun lur jerta, ma tuot la glièud scumanzettan a discuorrer e dschaivan: „Giachem ed Andrea haun auncha trat la buna sort, ma que pover Gian cun quels trais chauns, che mê ho quel da piglier a maun, oter cu ir a betlager?“ Ma Gian nun stüdet taunt lönch; duos dis zieva il funerel del bap pigliet el sieus araintschs e 'ls trais chauns, e zieva avair do a tuots trais da maglier dechavuonda, as mettet el in viedi, dschand, ch' el voul ir a tschercher sia fortuna pü dalöntschi cu co.

El viaget tuotta di e tuotta not, e la damaun zieva arrivet el in üna bella contredgia e vzet sün la champagna contadins, chi lavuraivan già. El get vi tiers ün da quels homens e 'l dumandet: „O dschè, cher amih, cu as nomna quista contredgia?“ Il contadin dschet: „Nus essans da Fiorenza — e mussand cul daint ün töch pü innaint: Guardè lo il clucher da Fiorenza e

guardè quella chesa daspera cun quels balcuns verts. Quella chesa lo ais la cuolpa da terriblas disgrazchas, e be auncha quista not ais ün bel frisch giuven gnieu per la vita in quella chesa.“ Gian dumandet uossa al hom, che mê chosas terriblas chi sajan in quella chesa, e l' contadin dschet: „In quella chesa ais il dragun da set testas, e quel chi vo aint per il mazzer, non tuorna pü in our; a tuots insembel fo'l murir. Quels povers diampers vaun aint e ris-chan lur vita, perche a ho dad esser in quella chesa üna scrittüra, chi disch, cha quel chi ais in cas da fer morir il dragun, a quel tuocha la chesa cun tuot que chi ais cuaint, e ho perfin dad esser in ün murütsch interro ün' evna cun aint or ed argenteria. Be her aise sto quia üna faira, ed ün giuven, chi' s ho darcho ris-cho in quella chesa, nun ais aunch' uossa turno in our, e quel ais in ogni cas già dür mort.“ Gian ingrazchet uossa al hom per sias informaziuns, clamet sieus trais chauns e get inavaunt, s' impissand: Chi so mê, scha nun savess co fer ün bun affer!

Arrivo in citted, avet el da passer ün bügl. Las femnas, chi lavaivan intuorn il bügl, eiran in ün terribel discuors, e Gian incelet bain avuonda, ch' ellas discurrivan da que giuven, chi eira ieu nella chesa del dragun. Uossa vzet el ün' usterietta, inua pendaiva our üna testa da bouv, ed el s' impisset: Que copodess uossa forsa esser üna vaira buna usteria. El get aint e gnit benevento cun buna grazcha dal uster. Eir l' uster veglia as mettet a discuorrer cun el, e la figlia, chi eira üna bella giuvnetta, büttet dalun ün ögl sün que bel giuven. Gian scumanzet uossa a trer notiers discuors supra la faira del di avaunt e dschet, ch' ün contadin l' hegia requinto dalla disgrazscha, chi saja passa l' otra not.

„Schi, schi, que ais bain üna chosa sgrischusa, cha taunts homens haun ris-cho lur vita e sun ieus aint e mê pü turnos our da quella chesa“, dschet l' uster. Uossa dschet Gian: „Ebain, scha taunts haun ris-cho la pel, schi eau vögl eir rischer la mia, ed eau vegn auncha quista not cun mieus trais chauns in quella chesa.“ L' uster dschet: „Nun saros gnieu nar, nun voleros tuottüna eir vus perder la vita, e cha vais da perder, ais taunt cu tschert.“ Ma tuot il rover della figlia e della mamma nun güdet ünguotta: cura chi scumanzet a fer not, Gian dumandet paun e lat per sieus chauns, e cur cha fütan pavlos, cha d' eiran tais ercrets, schi s' fet el eir porter la ma-

renda per der la not a sieus chauns. Allora pigliand cumgio da sieus usters, dschet el: „Uossa fè damaun atenziun, ed intuorn las tschinch scha vzaiss vi' n chesa del dragun ils balcuns avierts, schi pür gni dalun vi' n chesa, perche allura garantesch eau, cha sun in vita.“ Cura cha Gian salüdet l' uster, dschet quel cun el: „Eau's giavüsch buna fortuna, e scha podais gnir da metter our d' peis il dragun, schi essas fortuna avuonda, perche allura ais la chesa vossa cun tuot que chi ais aint.“

Appaina cha Gian füt arrivo in quella chesa, schi 'ls trais chauns gettan savurand per il suler intuorn. Gian ils fet ir in stüva e dschet cun els: „S-charpa-fier, tü at mettast suot aint la maisa, S-charpa-sdratsch, tü stest co in mez la stüva e tü, Stira-sdratsch, at mettast giò co daspera l' üsch del davous pigna, ma stè quiets e nun bruttè's, infin ch' eau's clam.“ Gian vet uossa temp da garder per stüva intuorn. Que co eiran bellezzas! Il canapè e las chadregias surtrattas cun saida, e sün la curuna eiran miss sü stupends cudeschs. Gian pigliet ün pèr da quels, as tschentet aint a maisa e scumanzet a garder ils pops ed a's metter a ler. El non gnit disturbo per ünguotta; la chesa paraiva be morta our; oter fracasch cu' l' groffler dels chauns nun eira d' udir, e Gian eira usche profundieu aint in quels cudeschs, ch' el nun det niauncha posta sün l' ura del clucher. Pür cur cha battet sül sain grand las ündesch, mettet el darcho ils cudeschs sün la curuna e scumanzet a tadler, scha nu' l' sentiss tumult; ma que eira tuot quiet. Uossa, guardand giò sü' l' plat s-chantschia, vzet el ün bel sfrascun cun aint vin e daspera ün salziz ed ün paun. Sapperlot, que co ais fat scu a posta per me, s' impisset el, uossa volainsa fer üna buna marena. El avrit la s-chantschia e pigliet our ün bel magöl, l' implit cun vin ed as mettet a manger ed a baiver; allora pigliet el il paun, fet bacuns per sieus chauns in üna granda coppa cun lat. Cura cha quels vettan glivro da maglier, Gian ils fet ir ogni ün in sia piazza, s' impissand, cha bainbod il dragun as podess fer sentir.

E — baincumal! Pocha pezza zieva, schi sün la chambra sur la stüva paraiva que, sco sch' ün udiss ün greiv pass, e quel gniva saimper pü ardaint al burel; allora paraiva, sco scha greivas chadagnas gnissan trattas per stüva intuorn, e tuot in üna vouta füt süsur ün terribel tumult. Ils chauns argüzzettan las uraglias e volaivan s' alvanter, ma Gian ils fet ster a post.

In que momaint batta sül clucher las dudesch, e cun l' ultim tun, s' evra cun ün fracasch stramentus il burel, ed üna sgrischusa vusch bassa clama: „Eau büt!“ „Tü pür bütta“ clamet Gian. „Eau büt!“ tuorna que a clamer, e Gian respundet: „Tü pür bütta!“ E la terza vouta clama que giò da burel: „Eau büt!“ e Gian sbregia in sü: „Tü pür bütta!“ ed in que momaint — plumfati-plamfati — da burel giò roudla il dragun dellas set testas.

Gian clamet uossa: „Stira-sdratsch, fo tieu dovair!“ In que momaint il dragun s' alventet per ir vi cunter Gian e'l maglier sü. Ma Stira-sdratsch stret intuorn la sdratscha, cha'l dragun avaiva aint. Uossa cha Gian vzet, cha'l dragun mor-daiva a Stira-sdratsch, clamet el: „S-charpa-sdratsch, fo tieu dovair!“ Quel s-charpet davent la sdratscha e töchs del corp del dragun. Vzand uossa Gian, cha'l dragun vaiva da combatter dechedavuonda, dschet el: „Uossa aise rivo l' ura, inua cha tü, infama canaglia, varost da glivrer tieus dis; ma il prüm varost da 'm musser, inua ch' ais la clef del murütsch, chi contegna l' evna cun aint il clinöz.“ Il dragun scumanzet a brüller e sbragir: „Mê saja vaira, cha tü clappast la clef!“ „S-charpafier, fo tieu dovair!“ clamet Gian; ma apaina cha quel avet clappo il dragun intuorn culöz, schi sbragit quaist: „Laschè 'm viver, laschè 'm viver, la clef ais sün plat s-chantschia.“ Gian pigliet uossa la clef, avrit l' üsch d' stüva e cumandet al dragun dad ir our, ma quel as volet metter cunter, e sün ün sbreg da Gian, ils chauns il clapettan aint in üna tela maniera, cha'l dragun, accompagno dels trais chauns, get da s-chela giò e vi cunter il murütsch. Gian l' avrit, e'l dragun, sanguno e stumplo inavaunt dals chauns, vet eir dad ir aint. Uossa cumandet Gian al dragun da musser il lö, inua cha l' evna eira missa suot terra. Ma pür zieva cha'ls chauns l' avettan trat our la barba, musset el il post, inua cha l' evna eira. Cun poch badigliedas l' evna cumpera. Gian la podet cun stainta e fadia ozer sü. El as volvet uossa vers il dragun e dschet: „Co poust uossa garder il tesori, per amur del quel tauntas persunas sun gnidas per la vita — uossa ais que tuot mieu!“ Il dragun s' alventet brülland e volet clapper a Gian intuorn culöz, ma in que batter d' ögl S-charpafier il det ün tel cuolp, cha'l dragun füt sturnieu e stais e lung in mez il murütsch. Poch momaint zieva det el sü il fled.

Uossa pigliet Gian ils trais chauns e get da s-chela sü cun els, dschand: „Vus vais fat vos dovair e gnaros recompensos, ma uossa am compagnais infin süsom suot il tet; eau vögl avrir ils balcuns da tuot la chesa.“ Che ögls cha Gian fet, vzand tuot quellas bellas staunzas e tuot las bellezzas, chi eiran aint in quellas, as pudais be s'impisser! Dall' allegria vaiv' el bod pers la testa. Cur ch' el rivet giò' l prüm plaun, schi sül clucher battet que già las quatter. Uossa get el in chadafö e da quella in dispensa, ün grand geben cun üna bella maisa da nuscher e sün quella üna dunzaina coppas da caffè e daspera sün plats sföglideas, ün craschaint, grassins e paun. „Safferment, che bellezzas! Stramino! Uossa mauncha be auncha il caffè e quel sè fer eir eau, scha 'l chat“ s'impisset Gian. E baincumal, in chadafö chattet el tuot: caffè, lat, paun e chaschöl, es-cha e battafö, ed in circa mezz' ura il caffè eira già nellas chauntas. Uossa portet Gian las coppas da caffè e tuot la roba mangiativa in stüva e mettet tuot bain sün maisa; allura get el our in suler e fet vi il charnatsch della porta, s'impissand, cha 'l uster cun la duonna e la figlia podessan forsa gnir a vair, sch' el saia auncha in vita.

Uossa laschaina que co d' üna vart e guardaina, che cha faun ils usters. La duonn' uster a e la figlia passentettan üna noscha not; tuottas duos alvettan ün pèr voutas e gettan alla fnestra per vair, scha 'ls balcuns füssan forsa avierts, e perfin l' uster as sdasdet üna vouta e dschet: „Che mê farò que pover giuven cuvi, quel sarò probabel già bel e mort.“ Sül tun dellas tschinch la figlia saglit our d' let e get alla fnestra, e dand ün güvel d' allegria, clamet ella: „Bap, mamma, stè sü sül momaint — ils balcuns sun avierts, ed ais glüsch vi 'n chesa del dragun.“ Tuots trais as trettan aint in taunta malur ed in pocha pezza füttan els dasper la porta d' chesa. Gian, udind pass, get dalun our, avrit la porta ed ils fet bainvgnaint. Ils usters non volaivan pü glivrer a dumander a Gian, co cha que l' eira ieu a maun ed in che maniera cha que l' eira reuschieu da podair metter our peis il dragun.

Gian quintet be alla svelta e dschet: „Zieva podais gnir tuots a vair il dragun dür mort giò 'n murütsch, uossa gnis il prüm in stüva a baiver il caffè con me.“ E que co füt üna surpraisa per quella glied! „Üna stüva cumpagna, dschet l' uster a veglia, nun he eau pü vis; daffatta las chadregias cun

cuvertas da brocat, e que cantarar e que spievel, fortuna granda, che chosas da bellezza!“ „Uossa, uossa, dschet Gian, duonna usterar, fè il bain da gnir no a maisa a baiver il caffè, ch' eau he fat be sulet e chi sarò sgür vaira bun.“ E radschun vaiv' el; stupend eira il caffè, las sföglideas e tuot insembel. Dalun cha vettan bavieu il caffè, clamet Gian ils trais chauns, als det bacuns e lat e perfin ün pêr sföglideas e grassins, ed intaut la giunfra usterar mettet tuot las robas giò d' maisa e portet tuot in chadafö. Dalun cha ella turnet in stüva, get Gian vi tar la maisetta, e pigliand giò quella evna cun aint il clinöz, dschet el: „Uossa volainsa visiter ün pô pü exact quist' evna.“ El scumanzet a piglier our da tuot las sorts d' clinöz; culaumas, urachins, annels e perfin uras d' or. La pü bella rincla d' or det el alla figlia del uster, dschand: „Quist anè as dun eau, scha vus m' impromettais d' esser mia spusa, perche eau he üna granda affecziun per vus.“ E la giuvna füt containta e dschet, cha eir ella sün la prüma öglidea il hegia volieu bain. Gian partit uossa auncha our bels regals al uster ed all' usterar, e cur cha quels volettan ir our d' chesa, schi avaunt porta eira raduno ün inter pövel e tuot volaiva vair il dragun. Il dragun gnit trasporto sü'n suler, usche cha tuot il podet vair, ed infaunts e ereschieus güvlaivan dal gust, ch' el vaiva gieu da lascher la vita. Poch dis zieva haun fat nozzas ed invido ün per chesa e gieu üna grand' bella vita — e la parevla ais glivreda.

